

De ondergang van het Seleukidenrijk

Ehling, Kay, *Untersuchungen zur Geschichte der späten Seleukiden (164-63 v.Chr.). Vom Tode des Antiochos IV. bis zur Einrichtung der Provinz Syria unter Pompeius* (Franz Steiner Verlag; Stuttgart, 2008); 306 blz.

In de decennia na de dood van Alexander de Grote (323 v.Chr.) kwam het grootste deel van zijn rijk in handen van de Macedonische dynastie der Seleukiden. Deze studie behandelt de laatste honderd jaar van de 'Koningen van Azië', vanaf de dood van Antiochos IV Epiphanes in 164 v.Chr., toen het eertijds reusachtige imperium gekrompen was tot de Levant, Mesopotamië en stukjes Oost-Iran – nog altijd een omvangrijk en potentieel krachtig rijk – tot de Romeinen in 64/3 v.Chr. het ondertussen tot een Syrisch kernstaatje verschrompelde imperium zonder slag of stoot opdoekten. In de tussenliggende periode richtte de familie der Seleukiden zichzelf te gronde door aanhoudende dynastieke oorlogen. De centrale en oostelijke rijkdelen werden ondertussen door de Parthen veroverd terwijl in het westen de Romeinen de hegemonie overnamen over het door de Seleukiden in het Midden-Oosten gecreëerde vazalstatensysteem.

Het boek bestaat uit twee delen en een epiloog. Deel I, 'Quellen', beslaat eenderde van het boek en biedt een uitstekende bespreking van de bronnen. De geschiedenis van de Seleukiden is toch al niet overdadig gedocumenteerd maar voor de laatste honderd jaar is de beschikbaarheid van geschreven bronnen zonder meer beroerd te noemen. Bij ontstentenis aan geschreven geschiedenis moet de hedendaagse historicus hier maar al te vaak soelaas zoeken in munten, het voornaamste propagandamiddel van de Macedonische heersers. Gelukkig zijn die er, juist door het dynastieke geharrewar, in overvloedige mate. Deel II, 'Seleukidische Geschichte von 164 bis 63 v.Chr.', is dynastieke geschiedenis. Op strikt chronologische wijze verweeft de auteur literaire, epigrafische en numismatische bronnen, en refereert aan de oudere secundaire literatuur terzake deze bronnen, gelardeerd met veel gepuzzel op de voor deze periode kenmerkende chronologische problemen. In het nawoord wijdt de auteur tenslotte nog enkele gedachten aan de vraag hoe en waarom het Seleukidenrijk ten onder ging.

Achterin het boek zijn een uitvouwbare stamboom van de dynastie en een kaart van het Seleukidische Midden-Oosten losbladig opgenomen. Het genealogisch stemma is een handige samenvatting van Ehlings eigen conclusies terzake en is behulpzaam bij het uit elkaar houden van al die koningen die gelijktijdig de macht claimden in een almaar kleiner wordend

territorium. De kaart daarentegen werd lukraak overgenomen uit deel VII van de oude *Cambridge Ancient History* (1928) en niet alle in de tekst besproken steden zijn erop terug te vinden. De uitgever heeft het boek niet willen illustreren en dat is, gezien de veelvuldige en uitvoerige besprekingen van muntbeelden, een gemis.

Alleen specialisten zullen dit boek van kaft tot kaft willen lezen. Het belang van Ehling's *Untersuchungen* zit hem in de enorme gedetailleerdheid ervan. De hoofdstukken zijn georganiseerd aan de hand van regeringsperiodes, wat het werk een encyclopedische bruikbaarheid geeft. Nuttig zijn ook de vele knopen die Ehling doorhakt, met name op het gebied van de chronologie. Storend is dan weer wel de soms wat al te onkritische benadering van de bevindingen in de moderne, met name Duitse historiografie. Doet de steeds terugkerende formule 'wie X überzeugend gezeigt hat' de wenkbrauwen al steeds dieper fronsen, de zinsnede 'wie Y überzeugend vermutet' (pagina 154) werkt op de lachspieren.

Hoewel deze gedegen studie een genoegen is om te lezen, kleeft er aan Ehling's methodologische aanpak, d.w.z. het jaar na jaar gedetailleerd reconstrueren van politieke gebeurtenissen door het samenvoegen van alle beschikbare bronnen, ook een nadeel: het ontbreken van visie en overzicht. De auteur staat niet boven het onevenwichtige bronnenmateriaal maar laat zich leiden door wat zich min of meer toevallig aan bronnen aandient. Omdat alle overgeleverde antieke historiografie de Seleukidische geschiedenis vanuit een westers gezichtspunt benadert ligt de nadruk op gebeurtenissen in Syrië en Palestina en blijven Mesopotamië en Iran meestentijds buiten beeld. Geleid door de boeken der Makkabeeën wordt minutieus aandacht besteed aan gebeurtenissen in Judea terwijl het veel belangrijker feit dat de Parthen de Seleukiden ondertussen de satrapieën Medië en Babylonië afhandig maken – een grotere catastrofe voor het rijk dan het verlies van Klein-Azië aan de Romeinen een halve eeuw eerder – volledig ontbreekt bij de bespreking van de desbetreffende jaren (148-141). De Parthen verschijnen pas ten tonele in 139 v.Chr., bij de troonsbestijging van Antiochos Sidetes, wiens Iraanse campagne van 130/29 een poging blijkt te zijn om provincies te heroveren waarvan de argeloze lezer dan nog niet weet dat ze überhaupt verloren gingen. Het ontbreken van overzicht leidt er bijvoorbeeld ook toe dat de opmerkelijke vorstin Kleopatra Thea, de enige constante machtsfactor in een lange periode van over elkaar heen buitende koningen en pretendents, slechts sporadisch een rol speelt.

Met de onverwachte dood op het slagveld van de laatste grote Seleukidenvorst Antiochos VII Sidetes in 129 v.Chr. begint de feitelijke ondergang van het rijk. Jaren van politiek verval gingen

daaraan vooraf. In de epiloog sluit Ehling zich aan bij de huidige consensus dat dit in de eerste plaats te wijten was aan de Seleukiden zelf: aan de verbeten en bloedige vete tussen twee takken van de familie, die elkaar vanaf 162 v.Chr. onophoudelijk bevochten, en het is deze vete die de rode draad vormt van het boek. We moeten de oorzaak dus niet zoeken in de gestage machtsuitbreiding van Rome, noch in de expansie van de Parthen – die komen toch al nauwelijks aan bod. Hoe een en ander in elkaar greep en hoe de Seleukiden zich in deze periode verhielden tot de wereld om hen heen, blijft onduidelijk. Zelfs als de Romeinse machtsuitbreiding in het oosten inderdaad vooral een kwestie was van profiteren (en een beetje aanmoedigen) van Seleukidische verval, zou het goed geweest zijn ook te lezen *hoe* dat proces verliep.